

GÖÇ VE MODERNLEŞME BAĞLAMINDA SIİRT'TE DEĞİŞEN KENT KİMLİĞİ

Ahmet AKTAŞ*

Özet

Her kentin bir kimliği vardır. Kentler, tarih boyunca farklı şekillerde tanımlanmıştır. Antropolog ve seyyahlar kentleri tanımlarken kimi zaman şehrin doğal özelliklerinde kimi zaman da kültürel farklılıklarından yola çıkarak tanımlamışlardır. Kentler, değişen şartlar sonucunda kendi öz kimliklerinden farklı bir kimliğe bürünebilmektedirler. Biz bu çalışmada Siirt'in sosyal, siyasal ve dini kimliğindeki değişimi göç ve modernleşme bağlamında ele alacağız.

Anahtar kelimeler

Siirt, Kent kimliği, Sosyo-politik yapı

In the Context of Migration and Modernization Changing Urban

Identity at Siirt

Abstract

Each urban has an identity. Urbans are defined in different ways throughout history. Anthropologists and travelers sometimes have described natural features

* Arş. Gör. Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Sosyoloji Anabilim Dalı

of the city, sometimes describing with cultural differences. Cities are able to take on a different identity from their self-identity as a result of changing conditions. We'll discuss in this study, the social, political and religious identity changes of Siirt, in the context of migration and modernization.

Keywords

Siirt, Urban identity, Socio-political structure

Giriş

Tarih boyunca şehirler farklı şekillerde tanımlanmışlardır. Kimi zaman yanı başında akan nehir, kenti tanımlamada kullanılırken kimi zaman da güçlü kalesi, zengin kültürel yapısı veya doğa güzellikleri, şehirlerin tanımlanmasında ön plana çıkmıştır. Bu özellikler aynı zaman da o kentin kimliğini de oluşturmaktadırlar. Kentlerin kendine has özellikleri, toplumsal alandaki devinimden hareketle sürekli bir değişim süreci içindedirler. Değişen şartlar zamanla kentlere yeni kimlikler kazandırabilmekte veya mevcut kimliğinin daha da güçlenmesine neden olabilmektedir.

Gelişen ve değişen şehir hayatı birçok insanın kırsaldan buralara göç etmesine neden olmaktadır. Özellikle sanayileşmeyle beraber kentler, yeni cazibe merkezleri haline gelmiştir. İnsanların daha iyi yaşam koşullarına sahip olma isteği nedeniyle kırsaldan kente göç etmeleri tarihi süreçte sürekli rastlanılan bir durum olmuştur. Ancak kırdan kente yapılan göçlerin salt ekonomik dürtülerle yapılmadığı; doğal afet, güvenlik problemleri, devlet politikaları vs. gibi nedenlerin de etkili olduğu bilinmektedir.

Her göç hadisesi etkileri farklı olmak üzere göç eden ve edilen yer üzerinde izler bırakmaktadır. Günay'ın belirttiği gibi, hem itici hem de çekici faktörlerin rol aldığı çok çeşitli sebeplerden kaynaklanan ve oldukça değişik şekil ve süreçlerde gerçekleşen göçün etki ve sonuçları da son derecede çeşitli, karmaşık ve köklü olmakta; böylece toplum yapısı, yaşayışı ve kültürü çok önemli değişim ve dönüşümlere ve bunların beraberinde getirdiği etkileşim ve uyum süreçlerine maruz kalmaktadır¹. Sosyalleşme hayat boyu devam eden bir süreç olduğu için, insanlar yeni gittikleri yerlere uyum

¹ Ünver, Günay, Göç, Din ve Değişme: Batı Avrupa'daki Türk İşçileri Örneği, Bilimname, III, 2003/3, s 35

sağlamak adına yeni edimler kazanırlar. Bu süreçte kendi kültürel sermayelerinden de yeni yaşam alanlarına aktarımda bulunurlar. Göçle gelen bu kültürel etkileşim kent kimliğinin değişmesine etki etmektedir. Özellikle kentlerin periferisine yerleşen göçmenler bir varoş kültürünün oluşmasına neden olmaktadır.

Yukarıda özetle belirtilen hususlardan hareketle, bu çalışmada, göç ve modernleşme bağlamında Siirt kent kimliğinin yaşadığı değişim ele alınacaktır. Modernleşme ile başlayan süreç sonucunda geleneksel değerlerin aşındığı ve buna bağlı olarak kentin kimliği olarak niteleyebileceğimiz sosyo-kültürel ve dini yapıda meydana gelen değişimin yönü ve sonuçları ele alınacaktır. Kentteki yapının değişme uğramasında etkili olduğunu düşündüğümüz kırdan kente veya kentten başka şehirlere yapılan göç sonucu değişen demografik yapının doğurduğu sonuçların incelenmesi de çalışmanın diğer ana konusunu oluşturmaktadır. Özetle makale, modernleşme ve göçün kent kimliğinde ne tür değişimleri doğurduğu açıklamayı amaçlamaktadır.

Araştırma süresince farklı meslek ve yaş gruplarından kişilerle görüşmüş ve derinlemesine mülakat yoluyla veriler toplanmıştır. Bu kapsamda 32 kişi ile görüşülmüştür. Aynı zamanda katılımcı gözlem yoluyla bazı unsurlar yerinde tespit edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme şeklinde yapılan mülakatlarda belli bir doyum noktasına ulaşılan kadar görüşmelere devam edilmiştir. Araştırmacının kendisinin de bizzat kentte yaşıyor olması bazı hususların daha sağlıklı bir şekilde gözlenip incelenmesini sağlamıştır. Kentin demografik yapısı, nüfus hareketliliği ve seçim sonuçları ile ilgili istatistikî veriler resmi kurumların sitelerinden toplanarak derlenmiştir.

Siirt'teki kent kimliğine geçmeden önce kent kimliğinin değişmesinde etkili olduğunu düşündüğümüz modernleşme süreci ve göç olgusunu kısaca ele almak önem arz etmektedir. Tabii burada modernleşme ve göç olgusunu etraflıca ele almak çalışmanın sınırlarını aşacağından bunları genel hatlarıyla ifade etmekle yetineceğiz.

1. Modernleşme

Batı düşüncesinin Aydınlanma dönemi ve sonrasında; bilim, sanat, teknik ve felsefe gibi alanlarda ortaya çıkardığı süreç olarak nitelendirebilece-

ğimiz modernleşme; bireylerin eylem ve düşünüş tarzlarında temel referans kaynakları olarak akıl ve bilime dayanan atıfların kullanılması olarak ifade edilebilir.

Batı'da yaşanan tarihsel, kültürel, siyasal ve ekonomik gelişmeler, gelenekselden modernliğe doğru seyreden, ne zaman ve nerede son bulacağı kestirilemeyen bir dönüşüm sürecinin işaret fişeği olmuştur. Modernleşme olarak ifade edilen bu süreç, dünyanın diğer bölgelerine de yayılan insanlık tarihinin en köklü dönüşümlere yol açan toplumsal dönüşüm sürecidir. Bellah'a göre Modernleşme, geleneksel olarak ifade edilen birçok değer yerle bir etmiş ve onların yerine yeni değer yargılarının ikame edilmesine sebep olmuştur.² Bu değişim ve dönüşüm, toplumların kolektif hafızaları ve yaşam tarzlarında yeni değerlerin referans olarak alınması sonucunu doğurmuştur. Bu değişim, beraberinde kültürel yozlaşma, geleneksel değer ve mekanizmaların işlevsizleşmesi, uyum problemleri, çarpık kentleşme vb. bir takım alt-üst oluşlar doğurmuştur. Yaşanmakta olan bu değişim sürecinde toplumların sosyo-kültürel, ekonomik ve dini hayatlarında köklü değişimler yaşanmaktadır.

Modernleşmeyi besleyen en etkin süreçlerinden biri olan şehirleşme olgusu da kentin sosyo-kültürel, dini ve siyasal kimliğinin değişmesinde önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan hareketle sanayileşme, şehirleşme ve rasyonelleşme süreçleriyle bağlantılı olan modernleşmenin dinin sosyal hayattaki tesirlerini tedrici bir şekilde zayıflatmasından ötürü onun, bireysel ve toplumsal düzeyde de bazı anlam krizlerine yol açabileceğinden söz edilebilir. Şehirleşme; kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, eğitim öğretim faaliyetlerindeki gelişme, toplumsal alanda köklü değişimlerin yaşanmasında motor gücü rolünü üstlenmektedirler.

İnsanlık tarihi incelendiğinde sürekli bir değişim-dönüşümün yaşandığı rahatlıkla görülebilir. Ancak en çarpıcı ve hızlı değişimlerin son 150 yılda meydana geldiği görülmektedir. Yeni ulaşım araçlarının gelişmesine paralel olarak siyasal, ticari ve sosyal ilişkilerin de hızlandığı görülmektedir. "Küreselleşme" olarak adlandırılan bu süreç, dünya ölçeğinde farklı sonuç-

² Alev Erkilet, *Ortadoğuda Modernleşme ve İslami Hareketler*. İstanbul: Büyüyen Ay yayınları 2015, s 84

ları beraberinde getirmiştir. Harvey'in *zaman-mekan sıkışması*³ olarak tanımladığı küreselleşme ile beraber ortaya çıkan farklılıklardan biri de yerel olanın, farklılıkların hızla kaybolması, buna paralel şekilde Batı kültürünün tektipleştirici yönünün ortaya çıkmasıdır. Kentleşmenin modernleşmeyle olan ilişkileri düşünüldüğünde geleneksel kentlerin de modernleşmeden çokça etkilendiği bir gerçektir. Artık Doğudan Batıya Kuzeyden Güneye gidildikçe dünya ve ülkemiz şehirlerinin birbirlerine daha çok benzediği görülmektedir. Marketler, fast-food restoranları, arabalar, kıyafetler, müzikler, boş zaman aktiviteleri ile farklılıkların azaldığına şahitlik edilmektedir. Bu açıdan küreselleşmenin kültürleri olduğu gibi kentleri de bir parça *kimliksizleştirdiği* söylenebilir.⁴ Diğer taraftan, küreselleşmenin tektipleştirmesine tepki olarak *glokalleşme*⁵ (küreselleşmenin aksine yerel olanın ön plana çıkması, yerelleşme, yerellik) olarak tanımlanan süreç neticesinde eski etnik-dini-siyasi-coğrafi ayrımların yeniden belirginleştiği ve bu durumun küreselleşme savunucularının beklentilerinin aksine yeniden bir kimlik inşa süreci başlattığı da sosyologların dikkatinden kaçmamaktadır.

2. Sosyolojik Açıdan Göç

İnsanlık tarihinin başlangıcına kadar götürülebilen göçün, birbirine benzer olmakla birlikte farklı ayrıntılar barındıran birçok tanımı yapılmıştır. Toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, politik vb. bünyesi ile yakından ilişkili ve onu derinden etkileyen bir sosyal olgu olan göç, kişilerin gönüllü ve zorunlu sebeplere dayalı olarak coğrafi alanlar üzerinde yer değiştirmesi⁶ olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanımda da göç; ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun

³ David Harvey, *Postmodernliğin Durumu*, 5. Baskı, çev. Sungur Savran, İstanbul, Metis yayınları, 2010 s 291

⁴ Mehmet Yanmış, 1980 Sonrası Diyarbakır kent Kimliğinin Değişimi (Sosyal, Siyasal, Dini). *Kent Çalışmaları II* (Ed. M. Karakuyu, A. Keçeli, & Ş. Çelikoğlu), ss. 133-150, Ankara, Pegem Akademi, 2015, s 136

⁵ Roland Robertson, *Küreselleşme; Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*, çev. Ü. H. Yolsal, Ankara: Bilim ve Sanat Yay. 1996, s187

⁶ Metin İşçi, *Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme*. İstanbul, Der yayınları, 2000.

vadede geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketi⁷ şeklinde tanımlamıştır.

Korkmaz, göç nedenleri konusunda günümüze değin en çok kullanılan paradigmanın “itici ve çekici faktörler (push–pull factors)” paradigması olduğunu belirtir⁸. Bu paradigma, geride bırakılan anavatanın, göçmenlerin iktisadi, siyasal ve kültürel alanlardaki istek ve arzularına cevap vermekte yetersiz olduğuna, buna karsın, göçün hedefindeki ülkenin ise, bu alanlarda çekici bir nitelik sergilediğine işaret etmektedir. İnsanlık tarihi boyunca yaşanan göçler, mekanda, eşitsiz biçimde dağıtılmış ekonomik fırsatlardan yararlanma isteğinin bir sonucu olabildiği gibi ekolojik dayatmalar ya da devlet gibi bir otoritenin gündeme getirdiği sürgünler, iskanlar ve savaşlar nedeniyle de ortaya çıkabilmektedir.⁹ Buradan hareketle göçler genelde *isteğe bağlı* ve *zorunlu* olmak üzere iki şekilde değerlendirilmektedir¹⁰. Kişi ve gruplar doğdukları, büyüdükları ve kültürüyle yetiştikleri yerleri bazen isteyerek terk ederler. İyi bir yaşama kavuşma isteği ve kentsel olanaklar belki de bunu en geniş manasıyla karşılamaya yetmektedir. Dolayısıyla isteğe bağlı göçte ekonomik faktör temel etken olarak kabul edilebilir. Ancak bunun dışında etkili olan, daha iyi eğitim olanakları, dini özgürlüklerini daha rahat kullanabileceği alan arayışı, ırk ayrımından kaçmak vb. birçok faktör daha sayılabilir.¹¹ Tarımda makineleşmenin artmasıyla beraber çoğu kırsal alanda işsizlik oranları artmış ve bu durum insanların iş bulma umuduyla şehirlere göç etmesine neden olmuştur.

İkinci tür göç ise, yerinden edilme, tehcir ya da zorunlu göç şeklinde tanımlanan, göç edenlerin rızası dışında başka bir güç tarafından zorlama yöntemlerle mekân değiştirme¹² olgusudur. Bu tür göçte güvenlik ve doğal afetler etkili olmaktadır.

Göç, temelde değişik nedenlerde belli bir büyüklükteki grup ya da kişi-

7 Cemal Yalçın, *Göç Sosyolojisi*, Ankara, Anı Yayıncılık, 2004.

8 Arif Korkmaz, *Göç ve Din (İsveç'teki Kululular Örneği)*. Konya: Çizgi Kitabevi. 2011, s.9.

9 Sevilay Kaygalak, *Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme*. Ankara: Dipnot Yayınları, 2009.

10 Abdurrahman, Yılmaz, Uluslar Arası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri, *Turkish Studies*, 9/2, 2014, ss 1685-1704, s 1686

11 Joseph Fictor, (2004). *Sosyoloji Nedir*, (7. Baskı), çev. N. Çelebi, Ankara, Anı Yayıncılık, 2004, s 181.

12 İnan Keser, *Göç ve Zor*, Ankara, Ütopya yayınları, 2011.

lerin farklı konum içeren yerlere doğru sosyal hareketidir. Belirli bir toplumda bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesi olarak, maddi ve manevi uygarlığın bir birikimi diyebildiğimiz kültür¹³ kavramından bahisle göç, belirli bir sosyal hareketliliği ifade etmekte ve kültür üzerinde değişik etkilere yol açmaktadır. Bulunduğu ortamda şartları değişen ya da ortaya çıkan yeni gereksinmelerini karşılamak isteyen insanoğlu, kaçınılmaz olan bir sosyal hareketlilik sürecine girmektedir. İnsanın girdiği bu süreçte, sadece yaşadığı mekânları değiştirmekle kalmayıp temel değerleri, deyim yerindeyse içine girmiş oldukları kabın şeklini almaları suretiyle, sahip olduğu kültürel özellikleri, yaşam koşulları, beklentileri ve tutumları da öncekine göre büyük oranda değişmektedir.

Sosyolojik açıdan incelendiğinde göçün; sosyal hareketlerle birlikte sosyokültürel ve ekonomik yönleri olan ve bir bakıma sosyal değişimin sebebi ni teşkil eden ayrıca ona hız kazandıran bir sosyolojik olgu olduğu da görülebilir. Göç eden kişiler, yerleştikleri yeni çevrenin kültürel ortamından etkilenerek değişirken aynı zamanda kendi kültürel mirasını da bu yeni yaşam alanına aktararak yeni yaşam alanlarındaki yapıyı etkileyebilmektedir. Buradan hareketle diyebiliriz ki; girilen her yeni ortam, insan için değişiklikler meydana getiren bir yapı demektir. Farklı bir coğrafya, farklı bir kültür, farklı bir sosyal yapı, değişimi etkileyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göç, çok boyutlu bir olgu olduğu için onun birey ve grup üzerindeki etkisi de çok boyutlu ve karmaşık olabilmektedir. Göçmenlerin, göç ettikleri yeni yaşam alanlarının farklı etnik ve kültürel farklara sahip olması durumunda iki taraf arasındaki bu farklılık kültürel çatışmayı doğurup bir takım toplumsal olayların cereyan etmesine neden olabilmektedir. Bu kültür çatışması, göçmenin belli bir süre sonra içinde yetiştiği kültürel ortamla da çatışma riskini taşımaktadır. Dolayısıyla göç, coğrafi anlamda bir yer değiştirme hali olduğu kadar, aynı zamanda sosyal bir fenomendir¹⁴.

İlk bakışta tek yönlü bir mobilizasyon olarak görünse de ekonomik, kültürel ve sosyal geri dönüşleri göz önüne alındığında, göçün son derece dinamik ve çok boyutlu bir hareket olduğu görülür. Çok yönlü bir hareket bi-

¹³ Bozkurt Güvenç, *İnsan ve Kültür*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1993.

¹⁴ Hilmi Ziya Ülken, *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul, MEB Yayınları, 1969.

çimi olan göçün, göçmen, göç edilen yer ve göç veren yer açısından olmak üzere üç türlü etki biçiminden bahsetmek mümkündür. Göç veren yerle ilgili sonuçlardan biri, göç edilen yerdeki insanlarla göç veren yer arasındaki ilişki ile ilgilidir. Kırdan kente göç edenlerin, tam anlamıyla kırdan kopamadıkları, tekrar kendi yerlerine (kıra) geldikleri ve her gelişlerinde yeni fikirler, yeni ihtiyaçlar, yeni değerler getirirler ve bu “yeni olan” göç veren yerin sosyal yapısını etkileyip değiştirmektedir¹⁵. Göçmen, yerleştiği yerdeki mevcut sosyo-kültürel ortamdan etkilenirken aynı zamanda sahip olduğu kültürel birikimiyle bulunduğu ortamı da etkiler.

3. Kent Kimliğinin Oluşumu

Kim olduğuna karar vermek, kişinin varoluşunun ifadesi, bireyin bütün şartlarda sahip olduğu özelliklerin toplamı,¹⁶ olarak tanımlanabilen kimlik kavramını, toplumsal bir varlık olan insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü, kişinin türlü bağılıklarını açıklayan, *Kimsin?* sorusuna verilen cevap, kişinin tanınmasını sağlayan ve bireyle toplumun ortak inşa ettiği özellikler şeklinde tanımlamak mümkündür. Ancak kimlik sadece bireyler için geçerli olan bir durum değildir. Bireylerin kimliği olduğu gibi kurumların ve kentlerinde kimlikleri vardır. Kentler tanımlanırken kentin sahip olduğu kendine has özellikleri dolayısıyla farklı kimliklere bürünebilmektedirler. Kentlerin sahip oldukları kimlikler içinden akan nehirler, şehri çevreleyen surlar veya yetiştirdiği önemli şahsiyetlerle anılmışlardır. “Peygamberler şehri”, “Sahabeler Şehri”, “Evlialar Diyarı” gibi tanımlamalar yukarıda bahsettiğimiz hususların göstergeleridir. Buradan hareketle diyebiliriz ki “Kent kimliği” de, kente ait olan, o kenti diğerlerinden farklı kılan ve o kente değer katan, o kente özgü tarihi-modern, doğal-suni, kültürel-mimari unsurların oluşturduğu bir bütündür.¹⁷

Kentler, sosyo-kültürel, ekonomik, teknik ve politik birçok unsurun etkileşim içinde olduğu mekânlardır. Bu yerleşmeler çeşitli kültür ve sosyal

¹⁵ Taylan Akkayan, *Türkiye’de İç Göçler ve Sorunlar*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2003.

¹⁶ Reşit Kayan, *Vahyin Gölgesinde Kimlik İnşası*, (16. Baskı), İstanbul, Çıra yayınları, 2016, s 11.

¹⁷ Yanmış, a.g.m. s 136.

yapılardan oluşması nedeniyle farklılıklar gösterirler. Kentlerin farklı karakterleri kent kimliği, kent profili ve kent imgesi kavramlarıyla açıklanmaktadır. Kent kimliği bir anda ortaya çıkan bir durum olmaktan ziyade uzun bir zaman dilimi içinde biçimlenir. Kentin coğrafi içeriği, kültürel düzeyi, mimarisi, yerel gelenekleri, yaşam biçimi, niteliklerin karışımı olarak kente biçim verir.¹⁸

Kent kimliğinin oluşumunda bazı temel unsurların ön plana çıktığı görülmektedir. Kent kimliğinin oluşmasında toplumsal uzlaşa en dikkat çekici husustur. Nitekim kent araştırmacılarına göre kent kimliği toplum tarafından uzlaşa ile üretilir. İster tarihten gelsin isterse modern zamanlarda oluşturulmak istensin bir kentin kimliği orada ancak insanların kimlik üzerine kurdukları ittifaka bağlıdır.¹⁹ Kent sakinlerinin benimsemediği bir yapının kentin kimliği olması son derece zordur. Ancak bazı durumlarda kentte gücü elinde bulunduran kesim, “kent kimliğini yeniden üretme” için birtakım faaliyetler yürütebilmektedir. Örneğin Hindistan’da son yıllarda yükselişte olan “Hindutva siyaseti”²⁰, çerçevesinde Gujarat eyaletinde bulunan Ahmedabad şehri 1411 yılında Sultan Şah Ahmet tarafından kurulan bir şehir olmasına rağmen Hindu milliyetçileri tarafından bu kente Hindutva siyaseti çerçevesinde yeni yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. İslamiyet’in Hindistan’da yayılmasından sonra kurulan birçok şehir son 30 yılda yükselen Hindu milliyetçiliği neticesinde bu kentler, Hindu kutsal topraklarının işgali gibi algılanmakta ve tekrar özgürleştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. “Özgürleştirilen bölgelerde” Müslümanların kimliğini yansıtan yapılar ya yıktırılmış ya da farklı amaçlarla kullanılmaya başlanmıştır. Bu şekilde kente bir Hindu Kimliği üretilmek istenmektedir. Hindu Sağının öncülük ettiği ve Ayodhya’da bulunan ihtilafli bir bölge olan Babri Camisi üzerinde bir tapınak yapmak için oluşturulan hareket bunun tipik bir örneğidir.²¹ Kent kimliği toplumsal bir uzlaşa gerektiren bir durum ol-

¹⁸ Muharrem Es, *Kent Üzerine Düşünceler*. İstanbul, Plato yayınları, 2007, s 48.

¹⁹ İlhan Tekeli, *Kent Planlaması Konuşmaları*. TMMOB Mimarlar Odası, 1991, s 79-83.

²⁰ Müslümanlar ve Hıristiyanlar gibi azınlıkta olan dini gruplara kısıtlanmış vatandaşlık hakları vererek Hindistan’ı Hindu anavatanı olarak ulus devlete çevirmek için mücadele eden siyasi hareket.

²¹ Desai, R. “Ayrıştırılmış Kenti’ Üretmek ve Ona Karşı Koymak: Ahmedabad’da Hindutva Siyaseti ve Kentsel Mekan”, *Dindarlık ve Kentsel Mekanın Üretimi*, Ed.N. ALSayyad, & M. Masso-

duğu için Hindu'ların bu yeni bir kent kimliği üretme çabaları Hindistan'da kanlı çatışmaların yaşanması ve birçok insanın yaşadığı kentleri terk etmesine neden olmuştur.

Kent kimliğinin oluşumunda önemli hususlardan biri de tarihtir. Hiçbir kentin kimliği bir anda ortaya çıkmış değildir. Kentlerin kimliği, tıpkı bir bireyin kişiliğinin oluşumu gibi bir süreç sonucunda ortaya çıkar. Nitekim Tekeli; kent kimliğinin oluşumunu tarihsel bir olgu olarak görmekte ve kent kimliğinin zaman içerisinde farklı katmanların uyumlu ve anlamlı bir bütün oluşturmasıyla gerçekleştiğini belirtmektedir.²²

Bireylerin kendi özellikleriyle beraber hayatı boyunca okul, aile ve toplum tarafından şekillendirildiği bilinmektedir. Gerek bireyin kişisel özellikleri gerekse dış faktörler bireye yeni kimlikler kazandırır. Aynı durum kentler için de söz konusu olabilmektedir. Kentler de bireyler gibi buldukları coğrafi konum, sahip oldukları tarihi miras, din, dil, sanat ve edebiyatlarıyla kendi kimliklerini oluşturmaktadırlar. Nasıl ki bireyler kendilerine özgü özellikleriyle toplumda fark edilebiliyorsa şehirler de modern çağa uygun şekilde kendi özgünlüklerini iyi sunabildikleri takdirde ön plana çıkma şansına sahip olabilirler.²³

Kentler oluşmaya başladıkları ilk günden bugüne sürekli bir değişim içinde olagelmışlerdir. Göç, doğal afetler, savaş ve istilalar, yönetim değişikliği, devlet politikaları vb. süreçler kentlerdeki değişimde lokomotif rol üstlenmişlerdir. Kentlerde meydana gelen bu değişimlerde kentlerin içinde buldukları dönemin siyasal, ekonomik ve sosyal yapısı oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Kentlerin karşı karşıya kaldığı olaylar doğrudan veya dolaylı olarak kentsel yönetim tarzını, kent kimliğini, kentsel mekânın kullanım biçimini, kentteki kişilerin birbirleriyle ilişkilerini etkilemektedir.²⁴

umi, çev. Ş. E. Ataman, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2015, ss. 167-205, s 173 vd.

²² Tekeli, a.g.e, s 79-80.

²³ Yanmış, a.g.m.137.

²⁴ Elif, Karakurt, "Küreselleşme ve Küresel Yerel Süreçler Etkileşiminde Üst Gelir Grubu Konut Örneği" *Kentsel Ekonomik Araştırmalar sempozyumu*, Denizli, Devlet planlama Teşkilatı. 2004, s. 322-328, s 322.

4. Siirt Kent Kimliği (Sosyal, Siyasal ve Dini Yapı)

4.1. Kentin Sosyal Yapısı

Toplumsal alan ve mekânda meydana gelen değişmelerin kentlerdeki sosyal yapının ve kimliğin değişmesine etki ettiği bilinen bir gerçektir. Hızlı kentleşme, kontrolsüz göçler, terör-şiddet olayları, küreselleşme ile beraber farklı değerlerin yayılması vb. durumlar geleneksel sosyal yapının değişmesine sebep olmaktadır.

Siirt ili çok kültürlü ve dilli bir şehirdir. Bundan 100 yıl öncesine gidildiğinde kent in aynı zamanda çok dinli bir yapıda olduğu da görülmektedir. 1900'lü yılların başına kadar Doğu ve Güneydoğu'nun birçok ilinde olduğu gibi Siirt'te de gayr-ı Müslimlerin yaşadığı bilinmektedir. Müslüman kesimle beraber Ermeni, Süryani ve Êzidi'lerin de şehirde yaşadığı bilinmektedir. Ancak 20. yüzyılın başlarında bölgede ortaya çıkan yeni şartlar gayr-i Müslim kesimin buradan göç etmesine sebep olmuştur. Bu tarihten sonra şehir nüfusunun sadece Müslümanlardan oluştuğu görülmektedir.²⁵ Günümüzde Siirt-Batman arasındaki birkaç köyde hala Êzidi'lerin yaşadığı bilinmektedir. Bununla birlikte Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kentteki çok dinli yapının ortadan kalktığı ancak çok dilli yapının günümüze kadar sorunsuzca devam ettiği görülmektedir. Kent merkezinde 1990'lı yıllara kadar etnik açıdan Araplar nüfusun çoğunluğu oluşturuyordu. Farklı gerekçelerle kırdan kente yaşanan göç ve kent merkezinden başka kentlere doğru yaşanan göçler kentteki Arap nüfusunun oransal anlamda azalmasıyla sonuçlanmıştır. Bu durum beraberinde şehirde egemen konumda olan Arap kültürünün zayıflamasını getirmiştir.

1948 yılında Marshall Planı gereğince ülkemize verilen 248 bin kadar traktör, tüm ülke sathında, özellikle Doğu ve Güneydoğu Bölgesinde, bu alanda çalışan birçok insanın çevreden merkeze göç etmeye zorlamıştır. Çünkü artık organik enerji yerine mekanik enerji geçiyor, yüz işçinin bir günde yaptığını makine bir saatte yapıyordu.²⁶ Marshall planıyla başlayan bu göç hareketine kırsal alandaki güvenlik problemleri nedeniyle köy bo-

²⁵ Nureddin Özgen, & Sabri Karadoğan, "Siirt Şehrinin Kuruluş ve Gelişimi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2009, C19, S 2, ss 61-81, s 67

²⁶ Orhan, Türkdoğan, "Kimlik-Göç-Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği" *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 2007 S 36, ss 1-14, s 9

şaltmalarının eklenmesiyle kırdan kente göç oranında ciddi bir artış yaşanmıştır. 1990'lı yıllarda yoğunlaşan göçler kentin sosyal dokusunda önemli değişmelere neden olmuştur. Siirt il merkezinde 30 yıl öncesine kadar nüfusun çoğunluğunu Araplar oluştururken kırsaldan gelen bu göç dalgasıyla Arap nüfus azınlık konumuna düşmüştür. Buna paralel olarak Arap nüfusun kentteki sosyal ve ekonomik alanlardaki etkinlikleri de azalmıştır..

Kent merkezinde Arap nüfusunun azalmasında köyden kente göçün yanında son 30 yılda başta İstanbul, olmak üzere Yalova, Adana, Mersin, Gaziantep gibi şehirlere yapılan göçler de etkili olmuştur. Siirt göç alma-verme istatistikleri incelendiğinde sürekli eksi yönde bir eğilimin olduğu görülmektedir.²⁷

Siirt Göç Tablosu

Yıl	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Göç Farkı
2014	10.551	14.366	-3.815
2013	10.866	13.339	-2.473
2012	8.823	14.628	-5.805
2011	10.274	14.228	-3.954
2010	8.911	13.973	-5.062
2009	8.475	11.797	-3.322
2008	11.870	12.625	-755

Kentteki yerli, kültürlü, ekonomik anlamda güçlü ailelerinin büyük şehirlere göç etmesi de kenti birçok alanda etkilemiştir. Şehirdeki kültürel ortamın zayıflaması, ekonomik gelişmenin yavaşlaması ve buna bağlı olarak işsizliğin artması gibi sorunlar baş göstermiştir. Kırdan gelen nüfusla beraber şehir kültürü sekteye uğramış ve kırsal kültür ile şehir kültürü arasında yani bir ara form oluşmuştur. Son yıllarda yaşanan göçlerin büyük bir kısmının köy boşaltmaları neticesinde yaşanmış olması şehirde protest bir kültürün oluşmasına neden olmuştur. Bu husus ile beraber şehrin politize olduğu gözlenmektedir.

²⁷ Siirt'in göç durumu için Bkz: <http://www.nufusu.com/il/siirt-nufusu>

Modernleşme ve küreselleşme, kentlerin geleneksel değerlerinde ciddi değişimlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Uluslar arası şirketler, moda, reklam sektörü, ve kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle beraber küreselleşme, otantik şehir kültürlerini ve kimliklerini değiştirmeye başlamıştır. Yaptığımız mülakatlarda özellikle orta yaş ve üstü görüşmeciler Siirt'in geleneksel kent kimliğini kaybettiğini ifade etmektedirler. *“Siirt'te toplumsal kontrol mekanizması çok güçlüydü. Toplumsal değerlere aykırı bir davranışın sergilenmesi bu kontrol mekanizmaları aracılığıyla engellenirdi. İnsanların birbirlerini tanıması ve akrabalık ilişkilerinin güçlü olması, anormal davranışlarının sergilenmesi önlenirdi. Ancak son yıllarda artan bireyselleşmeyle beraber bu toplumsal kontrol mekanizmalarının işlevsizleştiği görülmektedir”* (Esnaf,45) şeklindeki ifadeler bu hususu desteklemektedir.

Kentte yoğun olan şeyh-mürid ilişkileri, dini otoritelerin toplumda daha fazla ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Özellikle aileler veya aşiretler arasındaki anlaşmazlıklarda dini liderlerin üstlenmiş oldukları arabuluculuk rolü, onların toplumdaki saygınlığını daha da arttırmaktadır. Ancak bu kişilere arabuluculuk için başvuranların dini hassasiyetten mi yoksa onların sahip oldukları güçten mi kaynaklandığı tartışılır.

Modernleşme ve küreselleşmenin tüm dünya kültürlerini olduğu gibi kent kültürlerini de tek tipleştirdiği görülmektedir. Birbirinden tamamen farklı gelenek ve kimliklere sahip şehirler aynı doğrultuda değişime uğramakta, şivelerinden kıyafetlerine, yemek kültürlerinden sosyal ilişkilerine kadar yaşamın her alanında geleneğin yerini modern-batılı değerler almaktadır. Geleneksel değerlere karşı ilgisizlik, sosyal medya merakı, fast-food alışkanlığı, dini değerlere ilgisizlik sadece Siirt'in problemi değildir.

Okullaşma oranının artması ve buna paralel olarak gelişen kitle iletişim ağları medreseleri ile ün yapmış olan Siirt'te bu medrese kültürünün zayıflamasına neden olmuştur. Son yıllarda Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetleri dönemindeki politikalarla bu kurumlar desteklenmeye başlanmıştır. Bu yeniden canlandırma girişimlerine karşın medreselerin eski önemlerini yitirdiği görülmektedir. Özellikle medrese mezunu kişilerin resmi olarak çalışabilmeleri için diploma almalarının zorunlu olması medrese öğrencilerinin kendi medrese eğitimlerinin yanında açık öğretim kurumları aracılığıyla diploma sahibi olmaya çalıştığı görülmektedir. Bu durum birçok

insanın uzun ve yorucu medrese eğitimi yerine örgün ve yaygın eğitimi tercih etmeleriyle sonuçlanmaktadır. Ancak bu medreselerin tamamen işlevsizleştiği anlamına gelmemektedir. Zira hala kentte ciddi sayılabilecek sayıda medrese faaliyet yürütmektedir. Medreselerin devlet tarafından desteklenmesiyle beraber sivil birer yapı olma özelliklerini kaybetmeye başladığı hususu da mülakatlarda belirtilmektedir.

Sosyal değişimin hızlı olduğu birçok toplumda kültürel öğelerin değişim hızının sosyal değişimle aynı hızda olmadığı bilinmektedir. Ogburn'un "Kültürel gecikme" olarak tanımladığı bu süreç, ekonomik gelişmişliğe kültürel gelişmişliğin eşlik etmesi sürecini tanımlamaktadır.²⁸ Göçmen ailelerin şehre gelmesiyle beraber ekonomik açıdan geliştiği gözlenirken, modern ve kültürel değerlerin gelişmesinin aynı düzeyde olmadığı söylenebilir. Özellikle eğitim, kültür ve ekonomik düzeyi yüksek olan kesimin göç etmesiyle şehirde modern değerlerin benimsenmesine ortam hazırlayacak kültürel atmosfer zayıflamıştır. Şehrin kenar mahallelerinde köylü kültürünün hâkim olduğu, ekonomik anlamda daha zengin semtlerde de kültürel gecikmenin yaşandığı söylenebilir.²⁹ Köyden şehre gelen insanlarda köylülük ve şehirlilik arasında bir çatışmanın yaşandığı görülmektedir. Kırsaldaki değerleri şehre taşıyan göçmenler, şehirde karşılaştıkları yeni kültürel kodlarla kimi zaman çatışmalar yaşamışlardır. Bu durum kırsaldan şehre göç edenlerin belirli mahallelerde yoğunlaşmasına neden olmuştur (Özgen & Karadoğan, 2009: 70). Kırsaldan gelen göçler neticesinde kentin kültüründe önemli değişimler meydana gelmiştir. Şehirdeki kültürel hayatta meydana gelen değişimi bir görüşmeci şöyle ifade etmektedir: *Kent merkezi geçmiştense bu yana Arapların yaşadığı alandır. Kırsal kesimde ise Kürt nüfus ağırlıktaydı. Dolayısıyla Araplar şehirli insanlardı ve doğal olarak şehir kültürü hâkimdi. Kürt'lerde ise köylü kültür hâkimdi. Kırsaldaki Kürt'lerin kente göç etmesiyle beraber şehirde köy-kent karışımı yeni bir kültür belirtmeye başladı. Bu duruma kentli kesimin başka şehirlere göç etmesi de eklenince kentteki şehir kültüründe bir gerileme yaşandı. Siirt bundan 30 yıl öncesine göre kültürel anlam-*

²⁸ Vejdi Bilgin, *Bizi Kuşatan Toplum-Sosyolojiye Giriş*, (2 baskı), İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2010, s 143.

²⁹ Sosyal değişimin hızlı yaşandığı bir il olan Diyarbakır için benzer sonuçlar gözlenmiştir. Bkz. Yanmış, a.g.m.

da köylüleşmiş vaziyettedir. 30 yıl önceki kültür şimdiki kültürün çok daha ilerisindedir. (Öğrt. Üyesi, 38)

Nitekim CNBC-e'nin 2009 yılında birçok sosyo-kültürel kriteri göz önüne alarak yaptığı "Türkiye'nin Yaşanabilir İller Araştırması"ndaki veriler yukarıdaki tespitleri doğrular niteliktedir. Bu araştırmada Siirt 70. sırada yer almıştır.

Kentin sosyal kimliği ile ilgili genel bir değerlendirme yapılacak olursa; aşırı göç, modernleşme, küreselleşme ve yürütülen politikalarla Siirt'in sosyal yapısında son 30 yılda büyük kırılmaların yaşandığı ifade edilebilir. Geleneksel yapının bozulduğu ve şehrin tarihi kent kimliğinden uzaklaştığı görülmektedir.

4.2. Kentin Siyasal Yapısı

Kentler, sahip oldukları yapılar ve doğal güzellikleriyle tanımlandığı gibi siyasal tercihleriyle de tanımlanabilmektedir. Kent kimliğinin oluşmasında önemli faktörlerden biri de kentteki siyasal eğilimlerdir.

1990'dan sonra yapılan seçimlerdeki oy oranları incelendiğinde muhafazakar partilerin ön planda olduğu gözlenmektedir. Özellikle 2003 yılında yapılan genel seçimlerde³⁰ Adalet ve Kalkınma partisinin (Ak Parti) güçlü olduğu gözlenmektedir. Kentteki seçmenin büyük bir kısmının muhafazakar partilere oy vermeyi tercih ettiği görülmektedir. Burada dikkat çeken önemli bir husus da Kürt ulusalcı hareketinin giderek güçlenmesidir. 2015 seçimlerine Kürt ulusalcı hareketinin temsilcisi konumundaki Halkların Demokratik Partisi'nin (HDP) bağımsız adaylarla seçime girmek yerine parti olarak seçime girmeyi tercih etmesi kentteki siyasi durumu derinden etkilemiştir. Kurulduğu 2001 yılından 2015 yılındaki seçimlere kadar Siirt'te aldığı oylarla birinci sırada olan Ak Parti, 2015 genel seçimlerinde ciddi bir oy düşüşü yaşamıştır (Tablo 1). TBMM'ye 3 vekil gönderen Siirt'te 2002 yılında 3 vekil çıkararak Ak Parti, 2015 seçiminde sadece 1 vekil çıkarabilmiştir. Diğer iki vekil ise HDP'den seçilmiştir.

Siirt il merkezinde göç ile beraber değişen demografik yapının kentin

³⁰ Türkiye geneli seçimler 2002 yılında yapılmasına rağmen Siirt'teki seçim iptal edilmiş ve 2003 yılının mart ayında tekrardan Siirt ili özelinde seçime gidilmiştir.

siyasi tercihlerini de derinden etkilediği görülmektedir. Elbette ki bu siyasi tablonun değişmesinde göç etkili bir faktör olmakla beraber tek neden değildir. Kürt meselesindeki jeopolitik değişimler (Son yıllarda Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimin elde ettiği kazanımlar, Suriye'nin Kuzeyinde Kürt'lerin kantonlar ilan ederek elde ettiği kazanımlar) ve son olarak bölgedeki IŞİD saldırıları Kürt Milliyetçiliğinin tetiklenmesine sebep olmuştur (Çiçek, 2015: 292; Yanmış, 2015: 144). Son birkaç yıldaki gelişmelerle beraber Batılı devletlerin Kürt Sorununa ilgi duymaları Türkiye'deki Kürt nüfusunun tercihleri üzerinde önemli etkileri olmuştur. HDP'nin parti olarak seçime girme kararı alması, Kürtler arasında seçim barajının geçilmesine bir onur meselesi olarak yaklaşılması, kentteki oy dağılımını Kürt Ulusalçılar lehine değiştirmiştir. Ak Parti'nin 2010'dan sonra Türk milliyetçi politikalar izlemeye başlaması muhafazakar Kürtlerin bir kısmının HDP siyasetine yakınlaşması sonucunu doğurmuştur.

Yıl / Parti	1.Parti / Oy Oranı	2.Parti / Oy Oranı	3.Parti / Oy Oranı
1991	SHP - % 39,59	RP - %20,57	DYP - % 18,97
1995	RP - %27,96	HADEP - %26,60	ANAP- %14,24
1999	HADEP- %22,12	DYP - %22,09	FP - %13,36
312003	AKP- %84,82	CHP - %13,79	İP -% 0,77
2007	AKP- 48,78	32BĞMSZ-%39,51	CHP- %3,46
2011	AKP- % 48,09	BĞMSZ- %42,79	CHP- %2,78
2015	HDP - % 58,28	AKP- %39,67	CHP- %1,65

Tablo 1: Siirt Genel Seçim Sonuçları

Yerel seçimler incelendiğinde de son iki seçimde sol ve Kürt ulusalcı çizgiyi temsil eden adayların seçimi kazandığı görülmektedir(Tablo 2).

³¹ YSK Siirt ilindeki 2002 genel seçimlerini iptal etmiş, 9 Mart 2003 tarihinde seçim yeniden yapılmıştı. Demokratik Halk Partisi yenilenen seçimlere girmemiştir.

³² 2007 ve 2011 seçimlerine bağımsız adaylar, BDP adına seçime katılanlardır.

Tablo2: Siirt Yerel Seçim Sonuçları³³

Yıl / Parti	1.Parti / Oy Oranı	2.Parti / Oy Oranı	3.Parti / Oy Oranı
1989	ANAP - % 32,02	SHP - % 25,32	RP - % 25,26
1994	RP - % 45,4	DYP - % 19,00	SHP-% 19,00
1999	HADEP - % 38,06	DYP - % 30,03	ANAP % 08,09
2004	AKP- %42,14	SHP- % 33,92	DYP - % 8,39
2009	DTP – %49,4	AKP - %45,8	CHP - % 1,8
2014	BDP- %49,4	AKP - % 42,01	BBP - %4,3

Siirt'in siyasi kimliğiyle ilgili olarak hem yerel hem de genel seçim sonuçları incelendiğinde son yıllarda Kürt ulusalcı çizgiyi takip eden partilerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu verilerden hareketle kent kimliğinin son yıllarda Kürt ulusalcı çizgiye doğru evrildiği görülse de kentin siyasi kimliğinin Kürt ulusalcılığı üzerinden tanımlanması güçtür. Zira kentte sayısal olarak bir değişim yaşanmış olsa da kentte ilgili politikalarda Kürt ulusalcılarının dışındaki kesimin daha etkin olduğu söylenebilir.

4.3. Kentin Dini Yapısı

Siirt'in tarihine göz atıldığında Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar farklı dini inançtan kimselerin birlikte yaşadığı görülmektedir. Kent, önemli sayıda Müslüman, Ermeni, Êzidi ve Süryani nüfusu bünyesinde barındırmıştır. Kentin bu çok kültürlü yapısı şehrin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Ancak günümüzde gayr-i Müslim nüfus yoktur. gayr-i Müslim nüfusun 20. yüzyılın başında bölgeden göç ettiği, kalanların da Müslüman oldukları yapılan mülakatlarda ifade edilmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren dinsel olarak homojenleşen kentte nüfusun neredeyse tamamı Müslümanlardan oluşmaktadır. Kentte hakim mezhep Şafiliktir.

Kentteki dini hayatın üzerinde tasavvuf ve tarikatların çok önemli bir

³³ Seçim sonuçları il merkezi temel alınarak verilmiştir.

etkisi bulunmaktadır. Kentte özellikle şeyhlere çok değer verilmektedir. Bölgede yaygın olan tarikat ağları muhafazakar bir hayatın yaşanmasındaki en önemli faktörlerin başında gelmektedir. Özellikle 40 yaş ve üstü kuşakta şeyh ve tarikata bağlılığın oldukça üst düzeyde olduğu gözlenmektedir. Ama aynı bağlılığın gençler arasında da olduğunu söylemek güçtür. Elbette ki bu durum gençlerin şeyh ve tarikatları önemsemediği anlamına gelmemektedir. Gençler arasında da bu kişi ve kurumlara saygı duyulmakla beraber onların hayatlarında köklü dönüşümler yapabilecek düzeyde değildir.

Tarihsel süreçte şeyh ve mollaların bir kısmının kendi çıkarları doğrultusunda bölgedeki devlet görevlileriyle yakınlaşmaları PKK'nın bu kurumlara toptancı bir anlayışla saldırmasına sebep olmuştur. Örgütün bu *Karizmatik Otorite*³⁴lere karşı tutum ve söylemleri özellikle gençler arasında bu kişilere karşı bir tepkinin oluşmasına sebep olmaktadır. Dini otoritelere karşı takınılan bu tavır dolaylı olarak dini yaşantıyı da derinden etkilemiştir. Öte yandan PKK'nın ortaya çıktığı ilk dönemlerdeki felsefesi de tüm bölgede olduğu gibi Siirt'te de dini hayatı olumsuz etkilemiştir. Örgütün din üzerinde kurmuş olduğu bu baskıya Hizbullah'ın kendisi dışındaki dini gruplara karşı yürüttüğü şiddet politikası ve 28 Şubat sürecinde devletin uyguladığı politikalar da eklenince özellikle gençlerin din ve dindarlara karşı mesafeli durmasına neden olmuştur. Kentin dini hayatının can damarı sayılabilecek medreselerin devlet politikaları çerçevesinde yasaklanması, İmam Hatip okulları için yürütülen siyaset, genç kuşağın dini bilgilendirme ve sosyalleşmesini sekteye uğratmıştır. Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen medreselerin gayr-i resmi olarak varlıklarını sürdürmesi kentteki dini eğitimin canlı olmasını sağlamıştır.

2000'li yıllarla birlikte kentte dini hayat üzerindeki baskılar büyük oranda azalmıştır. Özellikle PKK'nın din konusunda öz eleştiri yapıp, dine karşı tutumunda bir strateji değişikliğine gidip, din ve dindarlarla çatışmak yerine uzlaşma yolunu seçmesi bir dönüm noktası olmuştur. Bu çerçevede Demokratik İslam Kongresi'nin düzenlenmesi PKK'nın stratejisindeki değişimin göstergesi olarak yorumlanabilir.

2002'den sonra kurulan AK Parti hükümetlerinin uyguladığı politikalar,

³⁴ Bryan S.Turner, *Max Weber ve İslam* (2 baskı). Çev.Y. Aktay, Ankara: Vadi yayınları, 1997, s 56

dini yaşantıda özgür bir ortamın oluşmasını sağlamıştır. Özellikle 28 Şubat sürecinin getirdiği olumsuz şartların kaldırılmasına yönelik çalışmaları muhafazakar kesimin önündeki birçok engeli kaldırmıştır. Burada şu hususu belirtmek gerekir; Ak Parti hükümetleri döneminde muhafazakar kesime yönelik dışlayıcı ve kısıtlayıcı politikaların terk edilmesi ve muhafazakarların kamusal alanda görünür olmalarını “dindarlık arttı” şeklinde yorumlamak hatalı olabilir. Zira kamusal alanda dindarların görünür olması ile dindarlığın artması farklı şeylerdir.

Siirt, medreseleri ile ün yapmış kentlerden biridir. Ancak Cumhuriyetin ilk yıllarında TBMM tarafından 3 Mart 1924 tarih ve 430 Kanun numarasıyla kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu çerçevesinde medreselerin kapatılması kentteki birçok medresenin zor süreçler geçirmesine ve bazılarının da kapanmasına sebep olmuştur. AK Parti hükümetleri döneminde illegal olarak varlığını sürdüren bu kurumlara çeşitli yollarla destek sağlanarak tekrar eski gücüne kavuşturulmak istenmiştir. Bu kurumlar her ne kadar eski ihtişamlı günleri geride bırakmış olsalar da yine de toplumun dini hayatında kayda değer bir etkileri söz konusudur.

Kentteki dini hayatı olumsuz etkileyen önemli hususlardan biri de İslam adına Ortadoğu’da yaşanan şiddet olaylarıdır. Özellikle son yıllarda gündemden düşmeyen IŞİD üzerinde üretilmeye çalışılan İslamafobi dini hayatı olumsuz etkilemektedir.

Sonuç olarak, Siirt’te dini yapının güçlü olduğu söylenebilir. Dini hayatın güçlü olmasındaki başat faktör kentte ciddi bir etkinliği olan tarikat kültürü ve medrese geleneğidir. Nispeten küçük bir şehir olması ve tarikatlar aracılığıyla birçok insanın birbirini tanınması, dini yaşayışta toplumsal kontrol mekanizmalarının sıkı bir şekilde işlemesine olanak sağlamaktadır. Son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi artan seküler eğilimler kentteki dini yaşamı olumsuz etkilediği görülmektedir. Yapılan görüşmelerde Özellikle genç kesim arasında dindarlığın pratik boyutunun zayıfladığı belirtilmiştir. Buna karşın dini kimliğin ön plana çıktığı görülmektedir. Öte yandan zorunlu göçler sonucu kırsaldan şehre göç edenlerin aile ve sosyal ilişkilerinde meydana gelen köklü değişimler bireylerin dini yaşamını da etkilemektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Her kent sahip olduğu değerler çerçevesinde bir kimlik kazanır. Bu kimlikler büyük kentlerde birden çok olabilmektedir. Kentler; sahip olduğu tarihsel kökler, barındırdığı kültürler ve yetiştirdiği önemli şahsiyetlerle kimlik kazanırlar. Ancak tıpkı insanlarda olduğu gibi şehirler de yaşamış oldukları süreçlerden etkilenmekte ve farklı kimliklere bürünebilmektedir. Değişen şartlar çoğu zaman beraberinde yeni kimlikler doğurmaktadırlar. Küreselleşmenin tüm yaşam alanlarını tek tipleştirme özelliği neticesinde günümüzde birçok kent kendine has otantikliğini kaybedip diğer şehirlere benzemektedir. Ancak güçlü bir tarih ve geleneğe sahip şehirlerin küreselleşmenin tek tipleştirmesine” karşı koyabildiği görülmektedir. Siirt, son 30 yıllık süreçte toplumsal ve fiziksel anlamda köklü değişimler yaşamıştır.

Siirt’in kent kimliğinde köklü değişimler meydana getiren iki süreç göç ve modernleşmedir. Kırsaldan kente farklı nedenlerle yapılan göçlere kentten başka bir kente yapılan göçlerin eklenmesiyle kentteki yapı köklü bir değişim yaşamıştır. Öte yandan tüm dünyada olduğu gibi ilkemizde de baş döndürücü bir hızla yaşanan modernleşme kent kimliğini etkileyen ikinci husus olarak karşımıza çıkmaktadır

Kentin sosyal yapısı incelendiğinde yaşanan yoğun göçlerle beraber şehrin etnik yapısında köklü bir değişimin yaşandığı görülmektedir. Siirt il merkezi tarihsel süreçte Arap nüfusun yoğun olduğu bir merkezdir. Öyle ki Siirt, Arap şehri olarak tanımlanmaktadır. Ancak güvenlik gerekçesi veya ekonomik gayelerle kırsaldan kente yaşanan yoğun göç kentteki Arap nüfusun sayısal anlamda azınlık duruma düşmesiyle sonuçlanmıştır. Arap nüfus geçmişten günümüze şehirde yaşadığı için kent kültürü daha üst düzeydeyken; Kürt nüfusun şehre yerleşmesiyle şehir kültürü zayıflamıştır. Kentte göçlerle beraber kültürel bir gerileme yaşanmıştır.

Modernleşme ile beraber kitle iletişim araçlarının gelişmesi, küresel sermayelerin dünyanın her tarafına yayılması, şehrin kendine has kimliğini zayıflatmaktadır. Gençler arasında batı tarzı giyim-kuşam, fast-food alışkanlığı yaygınlaşmaktadır. Modern dünyanın sunduğu imkanların gençleri kendi geleneksel değerlerine yabancılaştırdığı gözlenmektedir.

Kentin siyasal kimliğinde de özellikle göçlerle beraber önemli değişimlerin yaşandığı görülmektedir. Arapların yoğun olarak yaşadığı bir kent

olan Siirt, başka şehirlere verdiği göç (bu kesim genellikle Arap vatandaşlar olmuştur), buna paralel olarak köyden aldığı göç(bunlar genellikle Kürt vatandaşlardır) ile demografik bir değişim yaşamıştır. Bu değişim nedeniyle siyasal tablonun değişime uğradığı gözlenmektedir.

Şehrin dini yapısı incelendiğinde muhafazakar bir yapının olduğu gözlenmektedir. Dini yaşamdaki bu yapının oluşmasında tarikat ve medreselerin önemli bir yeri vardır. Bu kurumlar aracılığıyla dini bilginin yayılması ve uygulanması sağlanmaktadır. Ancak tüm dünyada olduğu gibi Siirt'te de dindarlığın özellikle gençler arasında zayıfladığı görülmektedir. Modernleşmenin sunduğu yeni yaşam tarzları ve şehirleşmenin getirdiği yeni yaşam pratikleri, bireylerin dini hayatlarını etkilemektedir. Göç ile şehre gelen bireylerde bir yere aidiyet duygusu için dini gruplara katılmalar yaşanırken aynı süreç bireylerin değişen şartlar neticesinde daha protest bit tavır takınmalarıyla da sonuçlanabilmektedir.

Özetle belirtmek gerekirse, göç ve modernleşme gibi iki güçlü etken neticesinde Siirt'in kimliğini oluşturan dini, siyasi, ve sosyal yapının değişime uğradığı görülmektedir.

Kaynakça

- Akkayan, Taylan, *Türkiye'de İç Göçler ve Sorunlar*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2003.
- Bilgin, Vejdî, *Bizi Kuşatan Toplum-Sosyoloji Giriş*, (2 baskı), İstanbul: Düşünce Kitabevi, 2010.
- Desai, Renu, "Ayrıştırılmış Kenti Üretmek ve Ona Karşı Koymak: Ahmedabad'da Hindutva Siyaseti ve Kentsel Mekan", *Dindarlık ve Kentsel Mekanın Üretimi*, Ed. N. AlSayyad, & M. Massoumi, çev. Ş. E. Ataman, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2015, ss. 167-205.
- Erkilet, Alev, *Ortadoğuda Modernleşme ve İslami Hareketler*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları 2015.
- Es, Muharrem, *Kent Üzerine Düşünceler*. İstanbul, Plato Yayınları, 2007.
- Fictor, Joseph, *Sosyoloji Nedir*, (7. Baskı), çev. N. Çelebi, Ankara, Anı Yayıncılık, 2004.
- Günay, Ünver, "Göç, Din ve Değişme: Batı Avrupa'daki Türk İşçileri Örneği", *Bilimname*, III, 2003/3, s 35

- Güvenç, Bozkurt, *İnsan ve Kültür*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1993.
- Harvey, David, *Postmodernliğin Durumu*, (5. Baskı), çev. Sungur Savran, İstanbul, Metis Yayınları, 2010.
- <http://www.nufusu.com/il/siirt-nufusu>
- İşçi, Metin, *Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme*. İstanbul, Der Yayınları, 2000.
- Karakurt, Elif, “Küreselleşme ve Küresel Yerel Süreçler Etkileşiminde Üst Gelir Grubu Konut Örneği” *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, Denizli, Devlet planlama Teşkilatı. 2004, s. 322-328, s 322.
- Kayan, Reşit, *Vahyin Gölgesinde Kimlik İnşası*, 16. Baskı, İstanbul, Çıra Yayınları, 2016.
- Kaygalak, Sevilay, *Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme*. Ankara: Dipnot Yayınları, 2009.
- Keser, İnan *Göç ve Zor*, Ankara, Ütopya Yayınları, 2011.
- Korkmaz, Arif. *Göç ve Din (İsveç'teki Kululular Örneği)*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2011.
- Özgen, Nureddin & Karadoğan, Sabri, “Siirt Şehrinin Kuruluş ve Gelişimi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2009, Cilt 19, Sayı 2, ss 61-81.
- Robertson, Roland, *Küreselleşme; Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*, çev. Ü. H. Yol-sal, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1996.
- Tekeli, İlhan, *Kent Planlaması Konuşmaları*, TMMOB Mimarlar Odası, 1991, s 79-83
- Turner, Bryan S., *Max Weber ve İslam* (2 baskı). Çev.Y. Aktay, Ankara: Vadi Yayınları, 1997.
- Türkdoğan, Orhan, “Kimlik-Göç-Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği” *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 2007 S 36, ss 1-14.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Sosyoloji Sözlüğü*, İstanbul, MEB Yayınları, 1969.
- Yalçın, Cemal, *Göç Sosyolojisi*, Ankara, Anı Yayıncılık, 2004.
- Yanmış, Mehmet, 1980 Sonrası Diyarbakır Kent Kimliğinin Değişimi (Sosyal, Siyasal, Dini). *Kent Çalışmaları II* (Ed. M. Karakuyu, A. Keçeli, & Ş. Çelikoğlu), ss. 133-150, Ankara, Pegem Akademi, 2015.
- Yılmaz, Abdurrahman, Uluslar Arası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri, *Turkish Studies*, 9/2, 2014, ss 1685-1704, s 1686